

¡BOMBA!

Pero qué tosca ironía la del ex gobernador, presunto violentador partió plaza en fiscalía

K'uintsil

Edición de fin de semana, del viernes 28 al domingo 30 de marzo de 2025

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 10 · NÚMERO 2447 · www.lajornadamaya.mx

MIIS,

JUNTÚUL BA'ALCHE' MA' TÁAN U BIINSIKUBÁAJ YÉETEL ULÁAK' BA'ALCHE'OBÍ'

Wa ma'atech u yaalak'ta'al miise', tumen chéen beey yanchajo'ob wa tumen jp'ata'abo'obe', ku máan u chuko'ob uláak' ba'alche'ob, leti' túun kéen k'aaba'inta'ak ich káastelan t'aan gato feral (*Felis silvestris catus*), ts'o'oke' u toopile' tumen yaan k'iine' je'el u pak'iko'ob k'oja'anil ti' uláak' ba'alche'ob, yéetel tak ti' wíinik.

"Juntúul ba'alche' taasa'ab tumen sak wíinik, ts'o'oke' aalak'ta'abij, ba'ale' u jela'anil yéetel peek'e', miise' maas suuka'an

u kuxtal tu juunal, ts'o'oke' yaan ba'axo'ob chiikbesik láayli' k'áaxil ba'alche'"; tu tsolaj Juan Hurtado Cortez, jbiólogo, ku meyaj yéetel mamíferos ma'atech u yaalak'ta'ali'.

Tu tsolaje' yaan ba'alche'ob je'el bix taman, wakax yéetel peek'e', ma' táan u tsa'ayalo'ob kuxtal beey jáalk'abilo'obo', le beetike' u k'aaba'obe' feral, tumen ku yaalak'ta'al ba'ale' ku kanik kuxtal je'el bix de por sí yanchajo'.

Le beetike', jump'éeel ti' le asab talamil ku taal tu paache', ku

yantal tumen miis ti' je'el ba'axa lu'umil ti' yóok'ol kaabe' ku máan u chuk ya'abach ch'iich'o'ob, ichil uláak' ya'abach ba'alche'ob.

Juntúul feral miise' maas ma' ya'ab ja'abo'ob ku kuxtal ti' miis aalak'ta'ani', tumen chéen ichil ka'ap'éeel wa óoxp'éeel ja'ab, ka'alikil miis esterilizarta'an, vacunarta'an yéetel utsil téentsa'ane' ku kuxtal kex ichil 7 tak 10 ja'abo'ob wa maanal ti'.

Bix túun u k'ajóolta'an feral miis: leti'obe' ma' táan u náats'al

ti' máak, ts'o'oke' wa ku yóota'al machbilo'obe' ku ts'iiktalo'ob, ma' táan u béeytal u múul yantalo'ob yéetel uláak' miiso'ob, ku kaxtik tu'ux u takikubáajo'ob, ts'o'oke' ma' táan u séeb ronronearo'ob; ku jach ts'aatáantiko'ob bix yank u bak'pachilo'ob yéetel kéen kulako'obe' ku kopik u nejóob, ti'al u kaláantik u wíinkilo'ob, ts'o'oke' maas suuka'an u péeko'ob de áak'ab.

Ku jaanta'al tumen coyotes, kaano'ob je'el bix ich kaan, yéetel ch'iich'o'ob.

ANA RAMÍREZ
OOCHEL TULSI NETAM

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA | P. 42 YÉETEL 43